

Ovládnutí normalizační „církevní politiky“ Státní bezpečností?

Príslušník kontrarozvědky ve vedení Sekretariátu pro věci církevní

Šimon Trusina

Úvod

Církevní historiografie mívá tendence vnímat církve jako protivníka komunistické diktatury, což ne-zřídka provází narativ o tom, jak „komunistický režim“ soustředil všechny své síly na vymýcení ná-boženství. Ve výsledku je pak komunistická diktatura líčena jako bezchybně fungující stroj, který však svého „úhlavního nepřítele“ z „nějakého“ důvodu nedokázal porazit.

Ve svém výkladu sleduji problematiku jiným úhlem pohledu. Cílem studie je otázka po vztazích mezi jednotlivými aktéry „církevní politiky“, přičemž mě zajímá zda, či nakolik se Státní bezpečnosti (StB) podařilo „církevní politiku“ ovládnout. Vodítkem k tomu je případová studie per-sonálního průniku příslušníka StB do Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR (SPVC)¹ kombinovaná s teoreticky uchopenou politologickou studií ovládnutí „církevní politiky“. Je-li to možné, kladu důraz na konkrétní aktéry, a nikoli na entity (jako komunistický režim, strana).

Pokud se zabývám otázkou, zda či nakolik se Státní bezpečnosti podařilo ovládnout „církevní politiku“, potřebuji pro řádné zodpovězení koncepty, které mi umožní problematiku uchopit. A je-li-kož jde na nejobecnější úrovni o sledování politiky, používám analytické nástroje z veřejné poli-tiky. Byť se studované procesy neodehrávaly v demokratickém politickém systému, existovala i v rámci nedemokracie normalizačního ražení určitá pluralita, či přesněji různé představy o podobě té které politiky.²

Vymezení jednotlivých aktérů ve sféře „církevní politiky“ pomáhá lépe pochopit jejich funkci a význam z hlediska tvorby a realizace politiky. Poněvadž i StB disponovala limitovanými zdroji, bylo přirozené, že chtěla-li prosadit svůj pohled, cílila své síly na klíčové, avšak přístupné hráče.

Jak je patrné níže, klíčovým předpokladem pro aktivity kontrarozvědky směřující k ovládnutí „církevní politiky“ byla nastupující normalizace. Tento proces obnášel konsolidaci mocenských opor komunistické diktatury, potlačení angažované části společnosti a personální změny – čistky. Její počátek se klade do změn ve vedení Komunistické strany Československa (KSČ) v dubnu 1969 s tím, že postupovala shora dolů – nejprve zasáhla orgány (aparát) KSČ, záhy následovaly nejvyšší orgány státu a společenských organizací a jejich aparáty, přičemž personální změny vrcholily v roce

1 Dále jen Sekretariát pro věci církevní; příp. Sekretariát.

2 ŠTEFEK, Martin: *Za fasádou jednoty. KSČ a SED po roce 1985*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014.

1970.³ Výjimku v tomto procesu představovalo ministerstvo vnitra, jehož konzervativně založená část se na akceleraci celého procesu významně podílela.

„Činné zálohy“

Termín z dílny StB – „činná záloha“ – si zaslouží krátký komentář (obeznamení čtenář nechť následující pasáž přeskochí). Jiří Šťastný jej ve své studii trefně charakterizoval jako prodlouženou, ale skrytou ruku bezpečnostního aparátu.⁴ Šlo o pracovníky StB nadále pobírající plat, působící nicméně mimo svůj útvar. Důvodů k tomu bylo několik – reorganizace domovské složky či různé aktivity příslušníka: studium, výkon veřejné funkce anebo (a především) nasazení do objektu hodného zájmu StB, kde „*plnili úkoly bezpečnostních složek, které je k organizaci vyslaly*.“⁵

V pozici „činných záloh“ často působili v důležitých státních institucích „legalizovaní pracovníci“, kde vedle nové náplně plnili úkoly pro svůj domovský orgán – ať už šlo o získání informací či „typování“ spolupracovníků. V případě „legalizace“ tedy šlo o zavedení pracovníka StB do objektu zájmu s oficiálním krytím. Jeho nová identita, legenda, musela být věrohodná (pravděpodobná) a dílem pravdivá.

Teoretické uchopení

Otázku ovládnutí normalizační „církevní politiky“, jejímž nejkřiklavějším případem bylo vysazení příslušníka kontrarozvědky do vedení Sekretariátu, lze po teoretické stránce chápat jako konflikt v rámci byrokracie. Soupeření různých orgánů o výslednou podobu určité politiky patří ve veřejné politice k popsáným fenoménům.⁶ Na systémové úrovni byla pro komunistické režimy příznačná podřízenost státních orgánů komunistické straně, což mělo dvojí důsledek. Na jedné straně byla exekutiva depolitizovaná, jelikož se nepodílela na tvorbě politiky (policy), po personální stránce však byla přepolitizovaná, což bylo zapříčiněno stranickou personální politikou (kádrová nomenklatura).⁷ Současně však podřízenost státních orgánů vyvolávala potřebu existence stranického protějšku, který by nahradil funkčně amputovanou státní exekutivu. Ve výsledku tak existovala dua-

3 Podobně se mění činnost a složení aparátů všech stupňů. Srov. např. MAŇÁK, Jiří: *Proces tzv. normalizace a horní vrstva byrokracie v Československu v roce 1970*. In: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek V. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2003, s. 241.

4 ŠŤASTNÝ, Jiří: *Činné zálohy*. In: *Securitas Imperii*, č. 10, Praha 2003, s. 195–233, zde s. 195.

5 Tamtéž, s. 198–199. Srov. CHURAN, Milan a kol.: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*. Praha 2000, s. 90 a 202.

6 Srov. POOCHAROEN, Ora-orn: *Bureaucracy and the policy process*. In: ARARAL, Eduardo (a kol.): *Routledge Handbook of Public Policy*. London 2013, s. 338.

7 GOETZ, Klaus H. – WOLLMANN, Hellmut: *Governmentalizing central executives in post-communist Europe. A four-country comparison*. In: *Journal of European Public Policy*, č. 6, Londýn 2001, s. 865

lita, kdy v jednotlivých oblastech působily víceméně standardní orgány známé z demokratického politického systému, které však byly podřízené funkčnímu ekvivalentu ve stranickém aparátu.⁸ V systému s takto rozdělenou působností potom byrokracie představovala významného aktéra.⁹

Teoretické uchopení tvorby politiky (policy) pracuje s konceptem míst (venues), což jsou arény, kde je možnost ovlivnit politiku či pohled kompetentních osob. Tento koncept předpokládá, že jednotliví aktéři strategicky využijí své zdroje k ovlivnění politiky dle svých preferencí na těchto místech.¹⁰ V rámci „církvní politiky“ byl jednou z těchto arén nepochybně i Sekretariát pro věci církví. Konkurenční pohled na reálný obsah „církvní politiky“ tak zcela přirozeně vedl k tření mezi ním a centrální Státní bezpečností.

Chápaní SPVC a StB jako dvou různých aktérů v rámci „církvní politiky“ nemá zpochybňovat jejich podřízenost KSČ, ani vylučovat jejich často úzkou spolupráci. V kontextu klíčových míst chápu jejich rozlišení jako upozornění na odlišný styl práce s různými vlastními zájmy obou orgánů.

V případě vztahů Státní bezpečnosti, jež byla pověřena ochranou komunistického panství, a Sekretariátu byl tím, kdo tahal za kratší provaz, jednoznačně on. Popisovat vztah SPVC a kontrarozvědky jako absolutní podřízenost prvně jmenovaného by ale bylo nepochopením jejich role ve struktuře orgánů řešících „církvní politiku“. Do konfliktu se totiž v průběhu celého období dostával ostřejší (po celou dobu existence komunistické diktatury) a do poloviny osmdesátých let skutečně proticírkví přístup StB¹¹ a základní postulát „církvní politiky“ SPVC – totiž klid v církvích doprovázený jejich oslabováním. Rozdílný přístup mj. vyplýval i ze značně širších úkolů StB, kam např. patřily jak ateistická propaganda, tak „ideologická ochrana mládeže“.

Pokud mám odpovědět na otázku, zda a nakolik se kontrarozvědce podařilo ovládnout normalizační „církvní politiku“, je nutné identifikovat klíčová místa pro (potencionální) prosazení státo-bezpečnostního pohledu a zjistit, jaký k nim měla StB přístup, aby bylo možné určit míru ovládnutí „církvní politiky“.¹² K tomuto postupu mě nevede pouze teoretické zakotvení studie, ale i prostý

8 K tomu blíže viz KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1993, s. 9–10.

9 Význam byrokracie pro nedemokratické režimy (a komunistické zvláště) je v literatuře jasně popsáný. Srov. např. POOCHAROEN, Ora-orn: *Bureaucracy and the policy proces*, s. 354.

10 WEIBLE, Christopher M. – SABATIER, Paul A.: *A Guide to the Advocacy Coalition Framework*. In: FISCHER, Frank – MILLER, Gerald J. – SIDNEY, Mara S.: *Handbook of Public Policy Analysis. Theory, Politics, and Methods*. Londýn – New York 2007, s. 129–130.

11 Pro přesnost upozorňuji, že po polovině osmdesátých let přestává v dokumentech 5. odboru, X. správy SNB dominantní užívání termínu „náboženská ideologie“ jakožto nepřátelského jevu s negativní úlohou a k tomu nástroje antikomunismu. Nově se rozlišuje mezi náboženstvím a vírou na jedné straně a na straně druhé protispolečenskou činností páchanou věřícími (typicky nelegální církev, klerikalistické síly atd.).

12 Ovládnutí konceptualizují jako posílení pozice toho kterého aktéra (v tomto případě StB) prostřednictvím personální kontroly jiného aktéra, neboli dosazení příslušníků kontrarozvědky do ostatních orgánů „církvní politiky“. Akcent jediného aspektu znamená výrazné zjednodušení problematiky, to by však mělo být vykoupeno koherentní

fakt, že Zdeněk Mixa, jehož případ studie blíže sleduje, nebyl jediným příslušníkem StB, který mimo svůj útvár zasahoval do „církvní politiky“. Na následující přehled jednotlivých míst „církvní politiky“ na centrální úrovni, která klasifikují dle uvedené teorie a přibližují jejich vazby na StB, navazuje vylíčení Mixova případu a další případy personálního ovládnutí, čímž se dostávám k zodpovězení titulní otázky, zda se Státní bezpečnosti mezi lety 1969-1989 podařilo ovládnout „církvní politiku“.

Aktéři

V systému „církvní politiky“ zastával funkci ústředního orgánu státní správy pro danou oblast Sekretariát pro věci církevní. Šlo o byrokratický aparát, jenž realizoval politická přání nadřízeného orgánu, kterým bylo ministerstvo kultury, tedy depolitizovaná státní exekutiva. Podřízenost Sekretariátu tak byla formální, i když politicky byl za realizaci „církvní politiky“ odpovědný republikový ministr kultury. Reálného policy makera představovalo oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru (ÚV) KSČ¹³ (stranický protějšek SPVC), které řídilo výkon „církvní politiky“ v rámci mantinelů nastavených předsednictvem ÚV KSČ a pro konkrétní případy potvrzované sekretariátem ÚV KSČ.¹⁴

Počínaje rokem 1971 přibývá do struktury centrálních orgánů ještě federální SPVC, který je situovaný v rámci Úřadu předsednictva vlády Československé socialistické republiky (ČSSR). Ve vztahu k republikovým SPVC vystupoval jako nadřízený orgán, který měl na starost koordinaci „církvní politiky“ v obou republikách. Dále se podílel na přípravě pracovní náplně Sekretariátů a ve vztahu k církvím a náboženským společnostem dohlížel na jejich styky se zahraničím. Bylo-li třeba dodat jednání s domácími církvemi zvláštní důležitosti, konala se právě na této úrovni.

Pozice StB v systému stranických a státních orgánů byla přirozeně komplikovanější než v případě Sekretariátu. Funkčně odpovídala kontrarozvědka taktéž nejvíce byrokracii. Jako taková byla podřízena ministerstvu vnitra (od roku 1970 federálnímu), které však nelze charakterizovat jako depolitizovanou státní exekutivu. Lze-li vůbec v případě tohoto silového ministerstva uvedený kon-

analýzou odvozenou z teorie.

- 13 Do roku 1970 ideologické oddělení. Archivní materiál k tomuto oddělení, který by studii mohl obohatit o důkladnější pohled, není zatím zpracovaný, takže je badatelsky nepřístupný. O pozici oddělení vypovídá i fakt, že předkládání materiálů pro PÚV a SÚV KSČ se vymykalo běžné praxi, kdy to které oddělení ÚV KSČ zpracovává jakousi oponenturu. Tyto zprávy (označované jako „Příloha II“) u materiálů týkajících se „církvní politiky“ zpravidla chybí, jelikož oddělení propagandy a agitace se na jejich formulaci již užce podílelo. K uvedené praxi viz ŠTEFEK, Martin: *Za fasádou jednoty. KSČ a SED po roce 1985*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014, s. 77.
- 14 Po stranické linii byl za výkon „církvní politiky“ odpovědný ideologický tajemník ÚV. Mezi listopadem 1969 a 1970 jím byl Jan Fojtík, kterého vystřídal Oldřich Švestka. Po jeho uvolnění z funkce tajemníka v roce 1975 se agenda vrací k Fojtíkovi. K odpovědnosti do listopadu 1969 viz *Přehled vývoje složení ÚV KSČ a organizace a složení orgánů, aparátu a zařízení ÚV KSČ. 1965–1971*, s. 25. (Nevydaný materiál Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970, přístupný v knihovně ÚSD AV.)

cept aplikovat, vystihuje situaci do nástupu Rudolfa Baráka (ve funkci 1953–1961). Tehdy totiž končí období, kdy do činnosti StB zasahovali jednotliví funkcionáři ÚV KSČ, a napříště probíhaly intervence výhradně přes odpovědného ministra.¹⁵ Jakožto mocenská složka podléhala StB také aparátu ÚV KSČ, konkrétně oddělení státní administrativy (byra) ÚV KSČ (během normalizace tzv. 13. oddělení), které se podílelo na tvorbě stranické linie pro bezpečnost a hlídalo její dodržování.¹⁶

Byť agendu církví a náboženství mělo reálně na starosti oddělení propagandy a agitace, byl (proti)církevní odbor StB podřízen oddělení státní administrativy, třebaže s prvně jmenovaným oddělením ad hoc (i úzce) spolupracoval.¹⁷ Různorodý pohled kontrarozvědky a SPVC na danou problematiku tak mj. zapříčiňovala i podřízenost obou aktérů odlišným složkám stranického aparátu.

Přístup kontrarozvědky k jednotlivým místům (venues) samozřejmě nebyl identický. Kontakt s vrcholnými stranickými představiteli byl pouze prostřednictvím ministrů vnitra a k tomu omezený jen na podávání informací.¹⁸ Navíc, šlo-li o církevní problematiku, bylo to zpravidla v rámci souhrnných zpráv o státobezpečnostní situaci v zemi. Přesto význam tohoto kanálu nelze zlehčovat. Standardní předlednová aktivita byla obnovena v průběhu roku 1969, a jelikož výběr informací prováděl aparát bezpečnosti, jednalo se ze strany StB o nikoli nevýznamné nastolování palčivých témat z bezpečnostní agendy.¹⁹ O rok později již informace obsahují i analýzu působení vybraných (zejména kulturních) pracovníků v roce 1968 a hlavně v srpnových dnech, což doprovázel existenční postih provinilých.²⁰

Oddělení propagandy a agitace hrálo v systému orgánů „církevní politiky“ roli jakéhosi informačního filtru, jelikož jeho pracovníci rozhodovali, které informace zpracuje samo a které předá k rukám prvního tajemníka ÚV KSČ či předsednictvu k projednání.²¹ Agendu církví a náboženství tu měl na starost František Činoldr a vedoucím oddělení byl až do roku 1988 Vasil Bejda.²² Případné

15 KOUDELMKA, František: *Státní bezpečnost 1954–1968*. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, Praha 1993, s. 148.

16 Tamtéž, s. 156. Vývoj oddělení přehledně podává ŽÁČEK, Pavel: *Role a postavení oddělení státní administrativy ÚV KSČ*. In: KALOUS, Jan – KOCIAN, Jiří (eds.): *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2012, s. 368–382. K oddělení, které fungovalo v rámci byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v Čechách na počátku normalizace, viz *Přehled vývoje složení ÚV KSČ*, s. 104–108.

17 Platí např. pro jednání se Svatým stolcem.

18 Blíže viz KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968*, s. 25–26.

19 Hlavní výhoda z hlediska kontrarozvědky přirozeně spočívala v tom, že selekci a míru palčivosti určovala ona.

20 PEŠEK, Jan: *Normalizácia a Štátna bezpečnosť*. In: *Slovensko a režim normalizácie*. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2003, s. 51–52. Již v červnu 1969 se na FMV nepoužívá termín „pražské jaro“, ale „krizové období“. Viz Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky – Sběrka komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970 (dále ÚSD-SKV), ZEINER, Jiří: *Postavení bezpečnostních sborů, zejména Státní bezpečnosti v politickém vývoji 1967–1970*. Praha 1991, s. 80–81.

21 CUHRA, Jaroslav: *Církevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1999, s. 35.

22 K jeho předchůdcům viz *Přehled vývoje složení ÚV KSČ*, s. 42–43. V roce 1988 Vasil Bejdu nahradil Jaroslav Jeník. Blíže zmapovat roli Činoldra je zatím vzhledem k nepřístupnosti archivního materiálu zatím nemožné. K

personální ovládnutí kontrarozvědkou skýtalo jedinečnou možnost kontrolovat „církvní politiku“. Význam oddělení spočíval mj. i v tom, že v případě nutnosti zajišťovalo Sekretariátu pro věci církví politickou podporu specifickým požadavkům, kdy z církevněpolitických důvodů docházelo k posilování „církvních pozic“ – typicky u mírové práce předních organizací Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (SKD-PiT) a Křesťanské mírové konference.

Vztahy a přístup Státní bezpečnosti k oddělení závisely v praxi na jediné osobě, Františku Cínoldrovi, a o jejich charakteru výmluvně vypovídá fakt, že v tomto případě šlo o příslušníka kontrarozvědky v činné záloze, který do aparátu ÚV KSČ nastoupil z (proti)církevního odboru centrální StB.²³

Že depolitizovaná státní exekutiva, ministerstvo kultury, představuje orgán se značně svázanýma rukama, věděli i vrcholní funkcionáři StB. V jejich očích tak byla významnost ministerstva z hlediska „církvní politiky“ značně limitovaná a prakticky se vázala jen na kombinaci umístění Sekretariátu v jeho rámci a politické odpovědnosti ministra za realizaci „církvní politiky“.

Naopak Sekretariát představoval optikou kontrarozvědky velice zajímavý úřad. Jakožto ústřední orgán státní správy byl v pravidelném kontaktu s vedoucími představiteli církví, dále disponoval řadou informací, jež StB musela teprve různými způsoby získávat, a v neposlední řadě realizoval koncepci „církvní politiky“, což mj. obnášelo metodické řízení tajemníků po věci církví, kteří byli v dennodenním styku s řadovými duchovními. Případné obsazení vedoucí pozice v úřadu tak nabízelo jedinečnou možnost, jak „typováním“ potencionálních spolupracovníků rozšiřovat síť spolupracovníků a zároveň podporovat činnost stávajících, a to jak na vrcholné, tak nejnižší úrovni.²⁴

Jednalo-li se o státobezpečnostní problematiku (postih duchovních, kteří překročili úzce vymezenou tolerovanou činnost), měla kontrarozvědka dveře do Sekretariátu otevřené,²⁵ jedním dechem je nicméně nutno dodat několik podmínek. V úřadu platil zákaz styků řadových zaměstnanců s příslušníky bezpečností – tuto agendu si pro sebe vyhradil pouze ředitel František Jelínek, za nímž příslušníci často docházeli.²⁶ Zároveň (s výjimkou Mixovy) éry nelze Sekretariát chápat pouze jako nástroj StB – řadu úkolů i při nejužší spolupráci obou orgánů civilní pracovníci úřadu nemohli provádět (typicky např. „práci s agenturou“).

tomu srov. pozn. 13.

23 Blíže k případu viz níže.

24 V případě druhé možnosti šlo například na počátku normalizace o povolování značně omezených cest duchovních do zahraničí.

25 K výslovnému nesouladu mezi oběma aktéry docházelo v posledních letech komunistické diktatury. K několika příkladům Srov. DINUŠ, Peter: *Československá církev evangelická v agenturním rozpracování StB*. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2004, s. 39–41.

26 Archiv autora (AA), rozhovor s bývalým zaměstnancem SPVC.

I když se v případě federálního Sekretariátu jednalo o nadřízený a skutečně významnější úřad, jeho zajímavost pro kontrarozvědku byla patrně nižší. Zapříčinila to jeho orientace navenek, a tudíž nižší intenzita styku s domácím prostředím. Případný personální průnik komplikovala i jeho nepočetnost – včetně staronového ředitele Karla Hruzy zde pracovali tři až čtyři zaměstnanci.

Zmapování jednotlivých klíčových míst (venues) „církevní politiky“ umožňuje zodpovědět otázku, proč se cílem kontrarozvědky stal právě Sekretariát. Hned na úvod je nutno zopakovat, že SPVC nebyl jediným objektem, kde StB pomocí personální politiky realizovala své zájmy. Svého člověka měla taktéž v klíčovém oddělení propagandy a agitace Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ). Obsazení Sekretariátu, centrálního byrokratického aparátu implementujícího politiku, který byl v těsném styku s vedením jednotlivých církví a náboženských společností (a prostřednictvím církevních tajemníků i s řadovými duchovními), tak v kombinaci s kontrolou reálného policy makera (oddělení propagandy a agitace) dávalo předpoklad k ovládnutí spravované politiky. Zda tomu tak skutečně bylo, ukazuje závěrečná část textu.

Vysazení příslušníka kontrarozvědky Zdeňka Mixy

Kádrové materiály Zdeňka Mixy naznačují, že šlo o schopného, cílevědomého pracovníka, který dobře zvládal práci s lidmi a jemuž nečinilo problém rychle se zapracovat do nového oboru a s výbornými výsledky se dále vzdělávat. Narodil se 4. července 1928 do rodiny z nižších sociálních poměrů. Školní docházku absolvoval v roce 1942, poté nastoupil jako praktikant do knihkupectví. Vyučil se a povýšil na pozici účetního. Základní vojenskou službu absolvoval v letech 1949–1951 a po návratu změnil místo i obor zaměstnání, k čemuž ho vedla láska k závodnímu sportování. Začal pracovat nejprve jako instruktor a poté učitel tělovýchovy a občanské výchovy v učňovské škole n. p. Motorlet.²⁷

Nejprve byl aktivní v Československém svazu mládeže a Svazu československo-sovětského přátelství,²⁸ v roce 1956 se stal kandidátem KSČ a o dva roky později jejím členem. Během působení v n. p. Motorlet si ve večerní škole dodělal maturitu. Po oslovení nastoupil v roce 1958 do služeb ministerstva vnitra (MV). První dva roky byl zařazen na I. odboru VII. správy MV (sledování) a od roku 1960 působil v oddělení, které rozpracovávalo církve a sekty.²⁹ I v této době se dále vzdělával. Mezi lety 1960–1963 absolvoval Večerní univerzitu marxismu-leninismu, o tři roky později na vlastní žádost nastoupil na Vysokou školu politickou (VŠP), kde 18. června 1969 obhájil diplo-

27 Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond (f.) Personální spisy (PS), Zdeněk Mixy, archivní číslo (arch. č.) 3223/28.

28 Do obou organizací vstoupil v roce 1949. Tamtéž, Zvláštní dotazník MV.

29 1960–1963 byl referentem 3. odboru III. správy MV, 1964–1965 starším referentem 9. odboru II. správy MV.

movou práci Náboženské sekty a socialistická společnost. O několik dní později složil rigorózní zkoušku na sociologii tamtéž. V létě 1969 nastoupil na bezpečnostní odbor StB MV, pár měsíců nato však byl na žádost vedení MV ČSSR „vysazen“ do Sekretariátu pro věci církevní na Ministerstvu kultury ČSR.

—*—

Rozsah „pravicového oportunismu“ na ministerstvu kultury dobře dokládá fakt, že Miroslav Galuška byl prvním republikovým ministrem, který opustil svoji funkci, když byl k 10. červenci 1969 odvolán.³⁰ Koneckonců i pozdější hodnotící zprávy KSČ dávají kádrový stav v Sekretariátu a proměnu „církevní politiky“ do souvislosti právě s Galuškovým nástupem a příchodem proreformních pracovníků.³¹ Složení SPVC, zpretrhání vazeb s církevními tajemníky na krajích a okresech a oslabení státního dozoru bylo vnímáno jako vážný nedostatek. Z hlediska normalizační moci bylo nutno dokončit výměnu proreformních zaměstnanců, aby se mohla rozběhnout konsolidace i v církvích, a tak s nástupem Miloslava Brůžka začínají rozsáhlé personální změny – Eriku Kadlecovou na místě ředitele SPVC střídá Karel Hrůza a další změny mají záhy následovat.³² Nového ministra kultury a vedení ministerstva vnitra ale očividně spojovala jistá nedůvěra ke stylu práce staronového ředitele. Vysazení Mixy tak představovalo způsob, jak uvedené problémy vyřešit.

Význam výše zmapovaných aktérů dokládá, že Mixovo vysazení neprobíhalo bez jejich vědomí; jejich participace na akci se však pochopitelně lišila. Zdánlivého iniciátora sehrál ministr kultury Brůžek, který dopisem vyzval svého kolegu, republikového ministra vnitra Josefa Grössera, aby byl „pro práci na ministerstvu kultury ČSR“ uvolněn „pracovník ministerstva vnitra s. Dr Jan Miksa“ (sic!).³³ Žádost obsahuje několik indicií, že Brůžek tak činil na základě předchozí domluvy,³⁴ z čehož vyplývá, že podnět přišel z kontrarozvědky³⁵ a její vedení se jen za Brůžka schovávalo.

30 VONDROVÁ, Jitka – FELCMAN, Ondřej: *Vláda a prezident. Normalizace (září 1968 – říjen 1969)*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2010, s. 17.

31 Národní archiv (NA), f. Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, svazek (dále sv.) 15, archivní jednotka (dále arch. j.) 36/6; NA, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971, sv. 126, arch. j. 203/4.

32 CUHRA, Jaroslav: *Církevní politika KSČ a státu*, s. 26–28.

33 ABS, f. PS, Zdeněk Mixy, arch. č. 3223/28, dopis ministra kultury z 24. 11. 1969.

34 Vedle nepřesného jména šlo o odkaz na jeho působení v (proti)církevním odboru StB a uvedení možných termínů nástupu.

35 Tak o tom ostatně referuje i náčelník 3. odboru II. správy FMV Albín Kožuch, když hodnotí Mixu, a také Mixu ve svém životopise. ABS, f. PS, Zdeněk Mixy, arch. č. 3223/28, hodnocení; tamtéž, Doplněk k dotazníku MV, životopis.

Podrobnosti vysazení dojednávali pracovníci ministerstva vnitra³⁶ přímo s ředitelem SPVC Karlem Hrůzou, což se pak Mixovi stalo osudným a zapříčinilo jeho stažení z SPVC.³⁷ Z pracovníků aparátu ÚV KSČ pak šlo o Ladislava Novotného, vedoucího ideologického oddělení (předchůdce oddělení propagandy a agitace) a Josefa Kocoura, vedoucího odboru v oddělení státní administrativy byra ÚV KSČ. Do okruhu zasvěcených dále patřili první tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák a ideologický tajemník Oldřich Švestka, jakožto stranický garant církevní problematiky.³⁸

„Legalizace“ Zdeňka Mixy proběhla přes oddělení státní administrativy byra ÚV KSČ pod legendou, že na ministerstvu vnitra pracoval v sekci spravující agendu národních výborů a po absolvování VŠP přešel do stranického protějšku na ÚV KSČ.³⁹ Pro účely konspirace dostal Mixa nové doklady a jeho dosavadní kariéra byla v kádrových i stranických materiálech upravena dle legendy.⁴⁰

Do Sekretariátu nastoupil na počátku roku 1970. Nejprve stanul ve funkci zástupce ředitele a současně vedoucího oddělení, které vykonávalo dozor nad církvemi. Z důvodu Hrůzovy pracovní neschopnosti byl pověřen vedením Sekretariátu již v závěru roku 1970. Ředitelské provizorium trvalo přes půl roku, protože od ledna 1971 přechází Karel Hrůza do vznikajícího federálního SPVC.⁴¹

Činnost Zdeňka Mixy v SPVC, jakožto legalizovaného příslušníka StB, tak byla logicky dvojího charakteru. Na jedné straně se zabýval činností plynoucí z funkce v Sekretariátu, na druhé straně plnil operativní úkoly pro (proti)církevní odbor kontrarozvědky, v čemž byl řízen přímo jeho náčelníkem Kožuchem. Že se mu výtečně dařilo obojí, dokládá hodnocení jak Kožuchovo, tak Brůžkovo.⁴² Následující přehled činnosti ilustruje, nakolik Mixovým nástupem do Sekretariátu převládá státobezpečnostní pohled nad normalizačním obnovením pořádku.

36 Konkrétně šlo o tehdejšího ministra vnitra ČSR Josefa Grössera, Miloslava Košnara, který se stal počínaje 1. 2. 1969 zástupcem náčelníka nově vzniklé Hlavní správy (HS) StB ČSR a od 2. 9. 1969 náměstkem ministra vnitra ČSSR (přičemž mu prakticky podléhaly všechny centrální útvary StB) a Albína Kožucha, od 1. 3. 1969 zástupce náčelníka 4. odboru HS StB ČSR pověřeného řízením odboru (církevního).

Z této trojice se vzhledem ke své pracovní minulosti a stykům s Karlem Hrůzou jeví jako iniciátor právě Košnar. Během roku 1963, jakožto náčelník III. správy MV (vnitřní nepřítel), vedl spolu s Hrůzou za československou stranu jednání s Vatikánem. K tomu KAPLAN, Karel: *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2001, s. 15–23.

37 ABS, f. Kádrové rozkazy, kr. 3/69, **kádrový rozkaz MV ČSR** č. 489 z 23. 12. 1969, Informace pro ministra vnitra s. Josefa Grössera; tamtéž, dopis ministra kultury z 24. 11. 1969; tamtéž, Podklady pro legalizaci odvelení z činných záloh.

38 ABS, f. PS, Zdeněk Mixy, arch. č. 3223/28, Podklady pro legalizaci odvelení z činných záloh.

39 Tamtéž, Hodnocení.

40 Tamtéž, Podklady pro legalizaci odvelení z činných záloh.

41 Sekretariát ÚV KSČ schválil Mixu do funkce ředitele SPVC dne 5. 10. 1971. Viz NA, f. Sekretariát ÚV KSČ 1971–1976, sv. 11, arch. j. 13/9.

42 Ministr kultury šel ve chvále dokonce tak daleko, že Mixu označil za nejlepšího vedoucího odboru na ministerstvu.

Úkolem SPVC bylo postupně odstraňovat „negativní jevy“ vzniknuvší v letech 1968–1969 na spravovaném úseku. Cílem bylo upevnit státní vliv na církve, dosáhnout mezi vedením církví a státní vzájemného uznání (což mělo usnadnit omezování činnosti církví na pouhé náboženské využití)⁴³ a zároveň se výkonné orgány „církevní politiky“ měly vyvarovat kroků, jež by vyvolaly nesouhlasnou reakci u věřících.

Uvedené kroky se Mixovi podařilo úspěšně splnit, v čemž mu nepochybně napomohlo, že si brzy získal autoritu představitelů jednotlivých církví. Osvědčenou strategií byla podpora prosocialistických duchovních v jednotlivých církvích. Dále došlo k utužení vlivu na bohosloveckých fakultách školících budoucí duchovní. Co se týče státního aparátu vykonávajícího „církevní politiku“, pod Mixovým vedením došlo k personální obměně jak na ústředí (SPVC), tak i v krajích a okresech (církevní tajemníci). Sekretariát se přeorientoval na koncepční plnění dlouhodobých úkolů (vytlačení církví z veřejného prostoru a omezení jejich vlivu) a prosadilo se metodické řízení církevních tajemníků v logice jednotného výkonu „církevní politiky“ v rámci ČSR.⁴⁴

Obsazení centrálního byrokratického aparátu otevíralo kontrarozvědce dveře k místům, kde se utvářela koncepce církevní politiky. V případě SPVC a Mixy šlo zejména o ideologickou komisi při oddělení propagandy a agitace. K dalším úkolům z „úseku ideologie“ patřily přednášky pro stranické aktivity na úrovni krajů a okresů, kurzy při VŠP a publikační činnost.⁴⁵

Operativní práce se zdánlivě týkala výhradně „zájmových osob“ či „práce s agenturou“ a rozšiřování jejich řad. Důkladnější pohled nicméně ukazuje, že Mixova role z hlediska kontrarozvědky byla i v tomto ohledu významnější, jelikož její zájmy se s implementací „církevní politiky“, jak ji prováděl Sekretariát, nemusely vždy protínat.

Celkově svou prací Mixa napomáhal „vytváření podmínek pro úspěšnou práci orgánů StB“.⁴⁶ Jednak se významně podílel na „agenturní práci“ kontrarozvědky. V tomto směru pomáhal s řízením osob z vedení církví, na nichž měla StB zájem. Dále mu civilní styk s církevní hierarchií umožňoval „typovat“ potencionální spolupracovníky a z logiky své funkce podporoval přístup StB k „zájmovým osobám“. Vzhledem k drastickému omezení cest duchovních do zahraničí bylo významnou složkou jeho práce zájmovým osobám tyto cesty umožňovat.

Informování náčelníka (proti)církevního odboru patřilo k druhému typu podpory domovského orgánu. Jakožto člen vedení a později ředitel SPVC měl Zdeněk Mixa přístup ke všem informacím

43 Jinými slovy: církvim bylo zapovězeno zasahovat do politické, kulturní i sociální oblasti. Tyto sféry neměl negativně komentovat ani církevní tisk.

44 ABS, f. PS, Zdeněk Mixa, arch. č. 3223/28, Komplexní hodnocení.

45 Tamtéž, Doplněk k dotazníku MV, životopis.

46 Tamtéž, Hodnocení.

týkajících se církví (a náboženských společností a sekt), přičemž StB by jinak řadu takto snadno dostupných informací musela zjišťovat „agenturní cestou“.

Stěžejní úkol měl při zakládání Sdružení katolických duchovních – *Pacem in terris*, dále v případě osob „KABÁT“ a „PROFESOR“. Obou spolupracovníků si StB velmi cenila. I díky jejich informacím tak v rámci vyhodnocení práce za rok 1972 uvedla, že zjistila řadu důležitých poznatků „o záměrech vatikánských kruhů a vnitřních nepřátel“ v římskokatolické církvi, o čemž byly informovány odpovědné orgány.⁴⁷

Personální konstelace, která byla pro Státní bezpečnost zvláště výhodná, neboť umožňovala legalizovat aktivity, jež nemohl (s ohledem na konspiraci) provádět civilní pracovník, vydržela téměř tři roky. Závěrem tohoto období se Zdeněk Mixa dostal v pracovních otázkách do konfliktu s ředitelem federálního Sekretariátu pro věci církevní Hrůzou, a tak v obavě, aby nebyl vydíratelný a nedošlo k jeho dekonspiraci, začali na federálním ministerstvu vnitra (FMV) v červenci 1972 hbitě jednat.⁴⁸

Vznikl plán na Mixovo odvelení z činných záloh, který upřesňoval jednak legendu⁴⁹ pro odchod z ředitelské funkce, jednak osoby, s nimiž bylo nutné akci projednat. Jelikož funkce ředitele SPVC patřila do kádrového pořádku sekretariátu ÚV KSČ, bylo nutné zajistit souhlas tohoto orgánu, což připadlo Josefu Kocourovi; o záležitosti byl také informován odpovědný tajemník Švestka. A protože sekretariát ÚV KSČ byl závislý na podaných informacích, náčelník (proti)církevního odboru kontrarozvědky Kožuch domluvil přes Cinoldra z oddělení propagandy a agitace, aby výměnu posvětil a potvrdil, že personální změnou nedojde k narušení realizace „církevní politiky“.⁵⁰

Teprve po získání předběžného souhlasu ÚV KSČ mělo dojít k projednání záležitosti mezi odpovědnými ministry – vnitra a kultury. Pracovníci vnitra očekávali ze strany ministra kultury Brůžka neochotu, což bylo způsobeno Mixovou kvalitní prací.⁵¹ Hlavu si s tím ale rozhodně nelámali.⁵² S ohledem na potencionální tlaky a dotazy byla klíčová rychlost výměny – na Mixovo místo nastupoval jeho zástupce a bývalý vedoucí církevního odboru na pražském národním výboru, František Jelínek. Dne 31. července 1972 navštívili první náměstek MV ČSR Jaroslav Kubík a náčelník

47 ABS, f. A 34, inventární č. 3472, Vyhodnocení plánu práce po linii církví a sekt za rok 1972, s. 2 a 8.

48 ABS, f. PS, Zdeněk Mixa, arch. č. 3223/28, Hodnocení.

49 Dle legendy se měl Mixa z rozhodnutí stranických a vládních orgánů navrátit na MV, kde předtím pracoval. Na SPVC byl vyslán s úkolem obnovit pořádek po odchodu Hrůzy a Hráška na vznikající federální SPVC. Úkol Mixa splnil a připravil svého nástupce Jelínka, takže výměnou nedošlo k narušení chodu SPVC. Viz tamtéž, Podklady pro legalizaci odvelení z činných záloh.

50 Tamtéž.

51 K tomu srov. pozn. 42.

52 Větu o možném ministrově nesouhlasu doplnili lapidární poznámkou: „V konečné fázi rozhodování bude u něho [Brůžka – pozn. aut.] směřovatné stanovisko stranického orgánu.“ ABS, f. PS, Zdeněk Mixa, arch. č. 3223/28, Podklady pro legalizaci odvelení z činných záloh.

odboru řízení a organizace téhož ministerstva Jaroslav Coufal ministra kultury Brůžka a záležitost s ním projednali. Termín odchodu domluvili buď na 15. září 1972 nebo k začátku následujícího měsíce, k čemuž později skutečně došlo.⁵³

Na ministerstvo vnitra ČSR se Zdeněk Mixa vrátil 1. října 1972 a nastoupil do funkce náčelníka 1. oddělení odboru organizace a řízení Organizační a vnitřní správy MV ČSR. Již k Novému roku povýšil do funkce náčelníka tohoto odboru a o tři roky později dokonce do štábu MV ČSR.⁵⁴ Důvod, proč se Mixa nemohl vrátit ke své předchozí práci, byl prostý – aby nebyla narušena „legalizace“, musel se vrátit na MV ČSR. Mezitím se však kontrarozvědka přesunula do gesce federálního ministerstva vnitra, navíc musel – v souladu s legendou – vykonávat civilní funkci.

Personální kontrola

Byla-li podřízenost státních orgánů straně stěžejním prvkem komunistických systémů, jejímž důsledkem byla jejich depolitizace, je nutno jedním dechem připomenout význam byrokracie pro nedemokratické systémy, jakožto aktéra, který nemalou měrou ovlivňuje politiku a její implementaci. Do jaké míry však „legalizace“ Zdeňka Mixy jako vedoucího pracovníka ústředního orgánu „*státní správy ve věcech církví a náboženských společností*“⁵⁵ znamenala ovládnutí „církevní politiky“? Jako odpověď může posloužit přehled, nakolik byla kontrarozvědka úspěšná v průnicích do dalších orgánů „církevní politiky“ na centrální úrovni.

Pohled na pracovníky těchto útvarů dokládá vysokou úspěšnost kontrarozvědky v prosazování státobezpečnostního přístupu personálními průniky. Etapu SPVC pod vedením příslušníka kontrarozvědky Zdeňka Mixy líčí předcházející část příspěvku. Počínaje říjnem 1972 tato linka oslabila, nitky kontrarozvědky do SPVC však přerušeny nebyly. Kromě kontaktů s novým ředitelem⁵⁶ zde bylo přímé spojení prostřednictvím dalšího zaměstnance Sekretariátu, Jaroslava Hájka, jenž byl (analogicky jako Mixa) příslušník kontrarozvědky v činné záloze. Jeho osobní příběh nicméně ilustruje jiný typ kariéry.

Jaroslav Hájek v době pražského jara pracoval ve studijním ústavu MV a patřil k proreformně orientované části StB. Jakmile se z „pražského jara“ stalo „krizové období“, začaly mu být jeho postoje z nedávné minulosti na obtíž.⁵⁷ Ze stranické prověrky si sice odnesl novou legitimaci, ale i

53 Tamtéž, Věc: kpt. Mixa Zdeněk (4. 7. 1928) – odvolání z legalizace.

54 ABS, f. PS, Zdeněk Mixa, arch. č. 3223/28.

55 § 8 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb. v dobovém znění.

56 AA, rozhovor s bývalým zaměstnancem SPVC.

57 Nešlo jen o obdiv k Západu, averzi k SSSR a odsouzení padesátých let. Kritizoval i poměry v StB (kontrarozvědkou vykonstruované báze nepřítele a deformace a nezákonnosti v činnosti MV). Viz ABS, f. PS, Jaroslav Hájek, arch. č. 5863/25.

důtku s výstrahou a v souladu s nařízením vedení ministerstva vnitra byl – jakožto příslušník s nízkým trestem – přemístěn do činných záloh a zařazen jako právník na SPVC.⁵⁸

V rámci SPVC, kam nastoupil 15. října 1970, měl nejprve na starost právní otázky vztahu stát – církve a problematiku Českobratrskou církev evangelickou, později se stal vedoucím klíčového právního oddělení SPVC. Dvojí hru ukončil v roce 1976, kdy na vlastní žádost odešel ze služeb federálního ministerstva vnitra⁵⁹ a v Sekretariátu nadále do poloviny osmdesátých let vedl právní oddělení.

Dalším koněm kontrarozvědky byl Josef Fidler, který na SPVC nastoupil v roce 1976 jakožto bývalý pracovník (proti)církevního útvaru kontrarozvědky jak na centrální, tak i lokální (pražské) úrovni⁶⁰ a v úřadu s výjimkou let 1980–1983 pracoval až do roku 1986.

V případě oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ byla spojitost s kontrarozvědkou ještě užší. Agendu týkající se církví a náboženství tu spravoval František Cinoldr, příslušník (proti)církevního odboru kontrarozvědky v činné záloze, který do oddělení nastoupil po absolvování Vysoké školy politické ÚV KSČ v roce 1970, a působil v něm nejprve jako stážista a poté přímo jako konzultant (od roku 1971) až do konce komunistické diktatury.⁶¹ Jeho nástupem dochází k osvojení státobezpečnostního pohledu a upevnění rigidního pohledu na činnost a funkci církví v socialistické společnosti. Dosazení svého člověka do takové pozice představovalo pro kontrarozvědku významný úspěch v posilování vlastních pozic.

Jedním z efektivních zdrojů kontrarozvědky k ovlivnění politiky byla personální kontrola toho kterého úřadu. Mluví-li teorie o klíčových místech, na kterých je možnost ovlivnit přesvědčení či politiku s tím, že aktéři hledají místo, kde by získali kompetitivní výhodu, vysazení Mixy a Hájka do Sekretariátu a působení Cinoldra v ideologickém oddělení obojí výborně ilustruje. Smysl akcí z hlediska implementace „církevní politiky“ získá další náboj, když ji zasadíme do úvodních teoretických konceptů.

Nadvláda Státní bezpečnosti?

58 Tamtéž. Nařízení zmiňuje ve své studii ZEINER, Jiří: *Postavení bezpečnostních sborů*, s. 94–95. Zaměstnání Jaroslava Hájka v SPVC je nutno klást do souvislosti s výměnou pracovníků SPVC. K úkolování Zdeňka Mixy stranickou organizací v této záležitosti viz ABS, f. PS, Zdeněk Mixa, arch. č. 3223/28, Služební hodnocení.

59 ABS, f. PS, Jaroslav Hájek, arch. č. 5863/25.

60 Že Fidlerův nástup na SPVC nebyl jeho osobním rozhodnutím, naznačuje korespondence ministerstva kultury s KS SNB Praha. ABS, f. PS, Josef Fidler, arch. č. 3686/21.

61 František Cinoldr (10. 5. 1933–?), člen KSČ od roku 1953, po nástupu k SNB v roce 1959 působil v politické kontrarozvědce v oddělení zabývající se církvemi. ABS, f. PS, František Cinoldr, arch. č. 2593/33. Vazba na (federální) ministerstvo vnitra trvala po celé období (až do roku 1989).

Následující část nabízí odpověď na otázku z titulku studie: totiž jestli se (proti)církevnímu odboru kontrarozvědky podařilo ovládnout normalizační „církevní politiku“. Odpověď je vhodné rozdělit – jednak na etapu normalizace v užším slova smyslu (do roku 1972), jednak na období do konce komunistické diktatury.

Během první etapy se Státní bezpečnosti daří prosadit státobezpečnostní pohled víceméně u všech aktérů. Sekretariát pro věci církevní vede legalizovaný příslušník bezpečnosti, v jeho stranickém protějšku, oddělení propagandy a agitace, má agendu na starosti taktéž příslušník StB. Vrcholné orgány KSČ, sekretariát a předsednictvo, vlivem „normalizace poměrů“ ztrácí iniciativu, kterou přebírá konzervativní část ministerstva vnitra, jehož vedení samo vybírá a určuje státobezpečnostní agendu. Ministerstvo kultury, jakožto depolitizovaná státní exekutiva, mělo ruce značně svázané; pozornost navíc směřovalo ke konsolidaci nejen mezi kulturními činiteli, ale i v rámci svého aparátu. Vznikajícího federálního SPVC se posilování pozic StB sice nedotklo, jeho ředitel Hruža však s představiteli StB sdílel značnou část pohledu na církve a náboženství.

Charakteristice období do roku 1972 jako etapy úplné nadvlády Státní bezpečnosti však brání několik skutečností. I v rámci SPVC se během Mixovy éry realizuje spíše politika obnovování pořádku než represivního přístupu spoléhajícího na zastrašení. Byť se v osobě Františka Cinoldra propojují stranický policy maker z oddělení propagandy a agitace a příslušník kontrarozvědky, jeho návrhy k úspěšné realizaci musí podpořit vedoucí oddělení Vasil Bejda, a v případě významnějších témat i sekretariát či předsednictvo ÚV KSČ, což však nebylo vždy pravidlem.⁶²

Léta 1972–1989 přinášejí oslabení vlivu Státní bezpečnosti na výkon „církevní politiky“. Neměnné zůstává působení Františka Cinoldra v aparátu ÚV KSČ. I v jeho případě je namístě hovořit o určité socializaci a převážení důrazu na klid a pořádek.⁶³ Dokončení normalizace je patrné u ústředních orgánů KSČ i ministerstva kultury – na obou úrovních panuje standardní strnulost, zároveň však již nejsou tak náchylné podlehnout tlaku státobezpečnostní agendy.

V případě federálního i republikového Sekretariátu dochází k oslabení vlivu kontrarozvědky. Počínaje rokem 1977 ztrácí StB v republikovém SPVC přímé zastoupení a mezi jeho zaměstnanci tak pracují „jen“ bývalí příslušníci. Pro oba Sekretariáty je k tomu charakteristické postupné vyvazování z vleku kontrarozvědky. Že snahy StB o posílení vlastních pozic mezi aktéry „církevní po-

62 Exemplární je Cinoldrovo doporučení založit SKD-PiT v plánovaném termínu v lednu 1971 (navzdory rozhodnutí PÚV KSČ), které však nebylo vyslyšeno. Viz NA, f. Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury (vlády) ČSR 1967–1990, kr. 170, Informace k zahájení činnosti Sdružení katolického duchovenstva.

63 Z dostupných pramenů není evidentní, že by fakticky trvalo Cinoldrovo podřízení vedení kontrarozvědky (jako tomu bylo u Mixy), ač ve funkci působil jako příslušník FMV v činné záloze.

litiky“ neopadají, výborně ilustrují plány z konce osmdesátých let obnovit přímé zastoupení v SPVC.⁶⁴

Závěr

Vysazení příslušníka kontrarozvědky do vedení Sekretariátu pro věci církevní lze chápat jako zvednutí hozené rukavice – jako využití možnosti, kterých normalizační čistky nabízely bezpočet, anebo jako cílevědomou snahu StB etablovat své pozice mezi dalšími aktéry „církevní politiky“. Ambicí závěrečných řádků je ukázat, že nejvýstižnější je kombinace obou interpretací.

Ve své snaze ovládnout církevní agendu, respektive prosadit skrze personální průniky vlastní představu o náplni a výkonu „církevní politiky“, byla kontrarozvědka úspěšná jen zčásti. Zatímco v prvních letech normalizace slavila StB úspěchy, dobyté pozice postupně ztrácela, třebaže (nerealizované) plány na obsazení různých objektů dané problematiky existovaly až do samého konce komunistické diktatury.⁶⁵

Předchozí odstavce poměrně plasticky ukázaly, že personální ovládnutí orgánu ještě nemuselo znamenat ovládnutí „církevní politiky“ jako takové. Zároveň jasně prokázaly, že personální průniky StB v oblasti „církevní politiky“ byly vázány výhradně na první léta normalizace. Nakolik to vypovídá o její (ne)schopnosti v následujících letech, či o poklesu dostupných zdrojů v dané sféře, anebo významu agendy „církevní politiky“ jako takové, by stálo za studií. Neuskutečněné plány v dalších letech spíše nasvědčují, že klíčovou roli hrál „nepořádek“, jehož obnovení (slovy Milana Šimečky) práci kontrarozvědky významně usnadňovala. Tuto tezi by však bylo nutné ověřit i v dalších oblastech (odvětvích).

Analýza ovládnutí konkrétní politiky v normalizačních letech potvrdila stěžejní roli stranického aparátu na jejím vytváření⁶⁶ a dále naznačila ambice Státní bezpečnosti kontrolovat její formulaci a implementaci. Jakkoli závěr může vyvolávat domněnku, že Státní bezpečnost nebyla tak všudypřítomná a úspěšná, výklad je nutno chápat v kontextu ústředí. Analýza nižších úrovní (kraj, okres) by patrně ukázala podstatně silnější pozice StB vzhledem k ostatním aktérům té které úrovně.

64 Na rok 1990 kontrarozvědka plánovala vysadit své příslušníky jak na ministerstvo kultury, tak do SPVC. Viz ŠTASTNÝ, Jiří: *Činné zálohy*, s. 209.

65 Vedle již zmíněného SPVC šlo např. i o funkci tajemníka na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. Viz PLACHÝ, Jiří: „Rozpracování“ duchovních litoměřické diecéze Státní bezpečností. In: *Securitas Imperii*, č. 11, Praha 2005, s. 18–19.

66 Srov. KAPLAN, Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968*; týž: *Kořeny československé reformy 1968. 2. svazek*. Doplněk, Brno 2002.

V neposlední řadě studie prokázala oprávněnost hovořit o „*fasádě jednoty*“.⁶⁷ Zmapování jednotlivých aktérů vrhá světlo na skryté klubko různých zájmů, přístupů a orgánů. Zda výše uvedená zjištění přispějí ke korekci klasifikace období normalizace jako zamrzlého posttotalitarismu, je zatím předčasné spekulovat.⁶⁸

Seznam zkratk

ABS	Archiv bezpečnostních složek
arch. č.	archivní číslo
arch. j.	archivní jednotka
ČSFR	Československá federativní republika
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
f.	fond
FMV	Federální ministerstvo vnitra
HS	Hlavní správa
kr.	karton, krabice
KS	krajská správa
KSČ	Komunistická strana Československa
mj.	mimo jiné
NA	Národní archiv
PiT	Pacem in terris
PS	personální spisy
PÚV KSČ	předsednictvo Ústředního výboru
SED	Sozialistische Einheitspartei Deutschlands
SKD	Sdružení katolických duchovních
SKV	Sbírka komise vlády (ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970)
SNB	Sbor národní bezpečnosti

67 ŠTEFEK, Martin: *Za fasádou jednoty. KSČ a SED po roce 1985*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2014.

68 Studie vznikla v rámci projektu specifického výzkumu na Masarykově univerzitě.

SPVC	Sekretariát pro věci církevní (Ministerstva kultury ČSR)
srov.	srovnej
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
SÚV KSČ	sekretariát Ústředního výboru
sv.	svazek
ÚSD AV ČR	Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky
ÚV	ústřední výbor
VŠP	Vysoká škola politická